

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ ખાતે ગુજરાત વડી અદાલતમાં

ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૨૧૧/૧૯૯૨

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી બી.સી. પટેલ

=====

શું સ્થાનિક અખબારોના રીપોર્ટ્સને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી છે?	હા
રીપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	હા, કોંસમાં દર્શાવેલ ભાગ સિવાય.
શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	ના

શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલ કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સમાયેલ છે?	ના
શું સિવિલ જજને પરિપત્રિત કરવામાં આવે કે કેમ?	ના

=====

કાંતિલાલ મોતીભાઈ લીંબાચીયા

વિરુદ્ધ

રમણભાઈ વલ્લભભાઈ ગાંધી

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર તરફે શ્રી ડી.ડી. વ્યાસ

સામાવાળા નં. ૧ તરફે શ્રી એસ.એન. સોપારકર

સામાવાળા નં. ૨ તરફે શ્રી કે.ટી. દવે, અધિક લોક અભિયોજક

=====

કોરમ : ન્યાયમૂર્તિ શ્રી બી.સી. પટેલ

નિર્ણયની તારીખ: ૩૦/૦૪/૯૯, ૦૭/૦૫/૯૯

મૌખિક ચુકાદો

૧. ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ, નવસારી દ્વારા ક્રિમિનલ કેસ નં. ૬૩૬૧/૧૯૮૭ માં આરોપીને પ્રિવેન્શન ઓફ ફૂડ એડલ્ટરેશન એક્ટ [જે હવે પછી સદર અધિનિયમ તરીકે ઉલ્લેખિત છે] ની કલમ ૧૬(૧)(એ)(૧) હેઠળના શિક્ષાપાત્ર ગુનામાંથી તારીખ ૪.૧૨.૧૯૮૦ ના રોજ નિર્દોષ છોડી મૂકવાના હુકમ સામે ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટર, નવસારી દ્વારા હાલની અપીલ દાખલ કરવામાં આવેલ છે.

૨. રેકર્ડ પરથી ફલિત થતી હકીકતો સંક્ષિપ્તમાં નીચે મુજબ છે:-

૨.૧ હાલના અપીલકર્તા ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટરે તારીખ ૨૩.૧૨.૧૯૮૬ ના રોજ આશરે ૧૫:૩૦ વાગ્યે વિશ્લેષણના હેતુ માટે પંચની હાજરીમાં ૪૦૦ ગ્રામ કોપરેલ તેલનો નમૂનો લીધો હતો. પ્રિવેન્શન ઓફ ફૂડ એડલ્ટરેશન ૩૯સ [જે હવે પછી સદર નિયમો તરીકે ઉલ્લેખિત છે] માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ મુજબ વિકેતાને તે બાબતે સમજ કરવામાં આવી હતી. અપીલકર્તાએ કાયદા અનુસાર નમૂનો લીધો હતો, અને ત્યાર બાદ સદર અધિનિયમ અને નિયમોમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ અનુસાર તેને સૂકી અને સ્વચ્છ બોટલોમાં ત્રણ સરખા ભાગોમાં વિભાજિત કરી ત્યાર બાદ સીલબંધ અને પેક કર્યો હતો. નમૂનાની એક બોટલ વિશ્લેષણ માટે તારીખ ૨૪.૧૨.૧૯૮૬ ના રોજ પબ્લિક એનાલિસ્ટને મોકલવામાં આવી હતી જે પબ્લિક એનાલિસ્ટને તારીખ ૨૯.૧૨.૧૯૮૬ ના રોજ મળી હતી. સદર અધિનિયમ અને નિયમોની જોગવાઈઓ અનુસાર બે નમૂના સ્થાનિક આરોગ્ય સત્તામંડળને મોકલવામાં આવ્યા હતા.

૨.૨ પબ્લિક એનાલિસ્ટે તેમના તારીખ ૧૬.૧.૧૯૮૭ ના અહેવાલ આંક ૨૪ મારફતે અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે કોપરેલ તેલનો નમૂનો ફૂડ એડલ્ટરેશન રૂલ્સ, ૧૯૫૫ ની જોગવાઈઓ હેઠળ નિર્ધારિત ધોરણો અને જોગવાઈઓને અનુરૂપ નથી. અહેવાલ મળ્યા બાદ, તારીખ ૪.૩.૧૯૮૭ ના રોજ સંમતિ મળ્યા પછી, ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટરે તારીખ ૨૧.૮.૧૯૮૭ ના રોજ ફરિયાદ દાખલ કરી હતી. ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટરે સદર અધિનિયમની કલમ ૧૩(૨) હેઠળ વિચાર્યા મુજબ અહેવાલની નકલ આરોપીને મોકલી આપી હતી. ટ્રાયલ કોર્ટે નીચે મુજબના કારણોસર સામાવાળા નં. ૧-આરોપીને નિર્દોષ છોડી મૂક્યા હતા:

(૧). ગુજરાત રાજ્યમાં સામાન્ય રીતે કોપરેલ તેલનો ઉપયોગ વાળમાં નાખવાના તેલ તરીકે કરવામાં આવે છે, અને તેથી, જ્યાં સુધી કોપરેલ તેલનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી સદર અધિનિયમ અને સદર નિયમોમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ લાગુ પડતી નથી.

(૨). નમૂનાની બોટલ તારીખ ૨૪.૧૨.૧૯૮૬ ના રોજ પબ્લિક એનાલિસ્ટની કચેરીને વિશ્લેષણ માટે મોકલવામાં આવી હતી અને તે જ દિવસે સીલની નમૂના છાપ ધરાવતું મેમોરેન્ડમ ધરાવતું એક અલગ રજિસ્ટર્ડ કવર મોકલવામાં આવ્યું હતું; જોકે, આંક ૨૧ માં એવો સંદર્ભ છે કે ફોર્મ નં. ૭ નું મેમોરેન્ડમ સીલની નમૂના છાપ સાથે તારીખ ૨૪.૧૨.૧૯૮૬ ના રોજ મળ્યું હતું. આથી, ટ્રાયલ કોર્ટના મતે, તે તે જ દિવસે પહોંચી શક્યું ન હોત, અને તેથી, પુરાવો સ્વીકારી શકાય નહીં.

૩. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ શ્રી વ્યાસ મને સમગ્ર પુરાવા તરફ દોરી ગયા છે. તેમણે ચુકાદાના ફક્ત ૧૪ તરફ મારું ધ્યાન દોરીને દર્શાવ્યું હતું કે ટ્રાયલ કોર્ટે પુરાવાની ઝીણવટપૂર્વક ચકાસણી કરી છે, અને ટ્રાયલ કોર્ટ એવા નિષ્કર્ષ પર આવી છે કે નમૂનો લેતી વખતે નિયમોનો કોઈ ભંગ થયો નથી. કોર્ટે નીચે મુજબનો મુદ્દો નં. ૧ ઘડ્યો હતો :-

(૧). શું ફરિયાદપક્ષ દ્વારા એ સાબિત કરવામાં આવેલ છે કે ફરિયાદીએ પ્રિવેન્શન ઓફ ફૂડ એડલ્ટરેશન એક્ટમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ અનુસાર કોપરેલ તેલનો નમૂનો લીધો હતો?

ટ્રાયલ કોર્ટે ઉપરોક્ત મુદ્દાનો હકારાત્મક જવાબ આપ્યો છે.

૪. પુરાવા ધ્યાને લીધા પછી, મારો એવો અભિપ્રાય છે કે ટ્રાયલ કોર્ટે પુરાવાની ચકાસણી કરવામાં કાળજી લીધી છે અને એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચી છે કે પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યા પછી નમૂનો લેવામાં આવ્યો હતો, અને તેથી, નમૂનો લેતી વખતે સદર નિયમો અથવા સદર અધિનિયમનો કોઈ ભંગ થયો ન હતો.

૫. ઉપરોક્ત બાબતને ધ્યાને લેતાં, જો પંચ મુકરર થઈ ગયો હોય તો પણ, જો કોર્ટે પુરાવાની ઝીણવટપૂર્વક ચકાસણી કર્યા પછી ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટરના પુરાવાને સ્વીકાર્યો હોય અને નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું પાલન કરવામાં આવ્યું હોવાના નિષ્કર્ષ પર પહોંચી હોય, તો પુરાવાને નકારી શકાય નહીં.

૬. જ્યાં સુધી કોપરેલ તેલનો સંબંધ છે, ગુજરાત રાજ્યમાં કોપરેલ તેલનો ઉપયોગ વાળના તેલ તરીકે થઈ રહ્યો છે અને તેથી સદર અધિનિયમ અને સદર નિયમોમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ લાગુ પડતી નથી તેવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં ટ્રાયલ કોર્ટે ગંભીર ભૂલ કરી છે.

૭. ટ્રાયલ કોર્ટે સદર અધિનિયમની કલમ ૨ ના પેટા-કલમ (પ) ને ધ્યાને લેવી જોઈતી હતી, જે નીચે મુજબ વંચાય છે :-

"૨ (પ). 'ખોરાક' એટલે માનવ વપરાશ માટે ખોરાક અથવા પીણા તરીકે ઉપયોગમાં લેવાતી કોઈપણ વસ્તુ, દવાઓ અને પાણી સિવાય, અને તેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે -

(એ). કોઈપણ વસ્તુ જે સામાન્ય રીતે માનવ ખોરાકમાં પ્રવેશે છે, અથવા તેના બંધારણ કે તૈયારીમાં વપરાય છે,

(બી). કોઈપણ સ્વાદ આપનાર પદાર્થ અથવા મસાલા, અને

(સી). કોઈપણ અન્ય વસ્તુ જેને કેન્દ્ર સરકાર તેના ઉપયોગ, સ્વભાવ, પદાર્થ અથવા ગુણવત્તાને ધ્યાનમાં રાખીને સત્તાવાર ગેઝેટમાં જાહેરનામા દ્વારા આ અધિનિયમના હેતુઓ માટે ખોરાક તરીકે જાહેર કરે."

૮. સદર અધિનિયમની કલમ ૨ ના ખંડ (૧૩) માં જોવા મળતી 'વેચાણ' ની વ્યાખ્યાને ધ્યાને ન લેવામાં ટ્રાયલ કોર્ટે ગંભીર ભૂલ કરી છે. સદર જોગવાઈ નીચે મુજબ વંચાય છે :—

"૨ (૧૩). તેના વ્યાકરણના રૂપો અને સમાન અર્થવાળા શબ્દપ્રયોગો સાથે 'વેચાણ' એટલે માનવ વપરાશ અથવા ઉપયોગ માટે, અથવા વિશ્લેષણ માટે, રોકડેથી કે ઉધાર પર અથવા વિનિમય દ્વારા અને જથ્થાબંધ કે છૂટક રીતે કોઈપણ ખાદ્ય વસ્તુનું વેચાણ, અને તેમાં વેચાણ માટેનો કરાર, વેચાણ માટેની ઓફર, વેચાણ માટે પ્રદર્શિત કરવું અથવા આવી કોઈપણ વસ્તુ વેચાણ માટે કબજામાં રાખવાનો સમાવેશ થાય છે, અને આવી કોઈપણ વસ્તુ વેચવાના પ્રયાસનો પણ સમાવેશ થાય છે;"

૮.૧ પરિશિષ્ટ 'એ' વિવિધ ખાદ્ય વસ્તુઓની ગુણવત્તાના ધોરણો અને વ્યાખ્યાઓ પૂરી પાડે છે, જે સદર નિયમોના નિયમ ૫ હેઠળ ઘડવામાં આવેલ છે. નિયમ ૫ નીચે મુજબ વંચાય છે :

"૫. આ નિયમોના પરિશિષ્ટ બી માં નિર્દિષ્ટ વિવિધ ખાદ્ય વસ્તુઓની ગુણવત્તાના ધોરણો તે પરિશિષ્ટમાં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબના રહેશે."

૮.૨ વિવિધ વસ્તુઓની ગુણવત્તાના ધોરણો પરિશિષ્ટ 'બી' માં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવ્યા છે. જ્યાં સુધી કોપરેલ તેલનો સંબંધ છે, આર્ટિકલ એ.૧૭.૦૧ ધોરણ વ્યાખ્યાયિત કરે છે. ખાદ્ય વસ્તુ, જેમ કે હાલના કેસમાં કોપરેલ તેલ, જો તે વસ્તુની ગુણવત્તા અને શુદ્ધતા નિર્ધારિત ધોરણ કરતાં નીચી જાય અથવા તેના

ઘટકો નિર્ધારિત મર્યાદા કરતાં વધુ / ઓછા પ્રમાણમાં હાજર હોય તો તે ભેળસેળયુક્ત કહેવાશે. એકવાર પબ્લિક એનાલિસ્ટ અભિપ્રાય આપે કે નમૂનાની ગુણવત્તા, એટલે કે કોપરેલ તેલ, નિયમો હેઠળ નિર્ધારિત ધોરણને પૂર્ણ કરતી નથી, તો તે વસ્તુ ભેળસેળયુક્ત બને છે.

૯. ૧૯૭૬ જી.એલ.આર. ૯૯૦ માં રીપોર્ટ થયેલ યુ.એચ. શાહ વિરુદ્ધ અબ્દુલ હબીબ ના કેસમાં આ કોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચ સમક્ષ એવો પ્રશ્ન વિચારવાનો પ્રસંગ આવ્યો હતો કે ગુજરાત રાજ્યમાં કોપરેલ તેલ સામાન્ય રીતે માનવ વપરાશ માટે વપરાતું ન હોવાથી, તે ખાદ્ય પદાર્થ છે કે નહીં? ચુકાદાના ફક્ત ૧૧ માં, ડિવિઝન બેન્ચે એ.આઈ.આર. ૧૯૭૪ એસ.સી. ૨૨૮ માં રીપોર્ટ થયેલ પી.કે. તેજાની વિરુદ્ધ એમ.આર. ડાંગે ના કેસને ધ્યાને લીધો હતો જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે :-

"સદર અધિનિયમ 'ખોરાક' ને ખોરાક તરીકે વપરાતી કોઈપણ વસ્તુ અને તેમાં પ્રવેશતા દરેક ઘટક, તેમજ સ્વાદ આપનાર પદાર્થ અને મસાલાઓને આવરી લેતા ખૂબ વ્યાપક રૂપે વ્યાખ્યાયિત કરે છે. એ સર્વસામાન્ય જ્ઞાનની બાબત છે કે 'ખોરાક' શબ્દ ખૂબ સામાન્ય શબ્દ છે અને પોષણ માટે માણસો દ્વારા ખવાતી તમામ બાબતોને લાગુ પડે છે અને આનુષંગિક બાબતોને સમાવે છે. સ્વાદ અને પોષણ માટે માણસો દ્વારા હોંશે હોંશે ખવાતી સોપારી સદર અધિનિયમની કલમ ૨(૫) ના અર્થમાં ખોરાક છે.

સામાન્ય લોકો દ્વારા વપરાશમાં લેવાતી સામાન્ય વસ્તુઓ સંબંધિત સામાન્ય શબ્દોનો અર્થ, સામાન્ય રીતે ઉપલબ્ધ અને સામાન્ય રીતે સમુદાયના રક્ષણ માટે બનાવાયેલ કાયદામાં સમાવિષ્ટ શબ્દોનો અર્થ તે શબ્દની સામાન્ય બુદ્ધિપૂર્વકની સમજ પરથી એકત્રિત કરવો જોઈએ."

૯.૧ સદર ચુકાદાના ફકરા ૧૨ માં, ડિવિઝન બેન્ચે એ.આઈ.આર. ૧૯૬૮ એસ.સી. ૧૨૮ માં રીપોર્ટ થયેલ મંગળદાસ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયને ધ્યાને લીધો હતો જેમાં અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું :-

"સદર અધિનિયમ કલમ ૨(૧૩) માં 'વેચાણ' ની એક વિશેષ વ્યાખ્યા આપે છે જે ખાસ કરીને વિશ્લેષણ માટેના વેચાણને તેના દાયરામાં સમાવે છે. વિશ્લેષણ માટેના વેચાણને વેચાણ તરીકે ગણવું જ જોઈએ ભલે તે વ્યવહારમાં ફરજિયાતપણાનું કોઈ તત્વ રહેલું હોય."

૯.૨ ચુકાદાના ફકરા ૧૩ માં, ડિવિઝન બેન્ચે એ.આઈ.આર. ૧૯૭૧ એસ.સી. ૧૨૫ માં રીપોર્ટ થયેલ ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટર, કાલિકટ વિરુદ્ધ સી. ગોપાલન ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયને પણ ધ્યાને લીધો હતો જેમાં અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

"'વેચાણ' ની વ્યાખ્યાનો સંદર્ભ પણ દર્શાવશે કે વિશ્લેષણ માટે કોઈપણ ખાદ્ય વસ્તુનું વેચાણ તે વ્યાખ્યા હેઠળ આવે છે. આ કેસમાં ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટર

દ્વારા ખરીદવામાં આવેલ ખોરાકનો નમૂનો ખંડ ૧૪ માં 'વેચાણ' ની વ્યાખ્યાને સંતોષે છે તે બાબત પણ વિવાદથી પર છે."

૯.૩ ઉપરોક્ત ચુકાદાઓ ધ્યાને લીધા પછી, ડિવિઝન બેન્ચે બચાવપક્ષના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા ઉપસ્થિત કરવામાં આવેલી દલીલને નકારી કાઢી હતી અને ઠરાવ્યું હતું [ફકરો ૧૫] કે :-

"જ્યાં સુધી આપણી સમક્ષના કેસનો સંબંધ છે, સ્થિતિ તદ્દન અલગ છે. કેસના પુરાવા પરથી અને ઉપર સંદર્ભિત નિર્ણયોને ધ્યાનમાં લેતાં, કોપરેલ તેલ ગુજરાત રાજ્યમાં સામાન્ય રીતે માનવ વપરાશ માટે વપરાતું ન હોવા છતાં, સદર અધિનિયમ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત મુજબ ખોરાક હોવાનું સાબિત થાય છે. તેથી એવું કહી શકાય નહીં કે આરોપી દ્વારા ફરિયાદીને જે વેચવામાં આવ્યું હતું તે સદર અધિનિયમ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત મુજબ ખોરાક હતો તે સાબિત કરવામાં ફરિયાદપક્ષ નિષ્ફળ ગયું છે. નમૂનો વેચતી વખતે આરોપી દ્વારા ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટર સમક્ષ કરવામાં આવેલી રજૂઆત તમામ કેસોમાં પ્રસ્તુત બને છે તેવા શ્રી ઠાકોરના કથન સાથે અમે સંમત થવામાં અસમર્થ છીએ."

૯.૪ ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં, ડિવિઝન બેન્ચે એ.આઈ.આર. ૧૯૭૫ એસ.સી. ૨૧૭૮ માં રીપોર્ટ થયેલ આશુ જયવંત વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય ના કેસને પણ ધ્યાને લીધો હતો જ્યાં વેચનારે ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટર સમક્ષ એવી રજૂઆત કરી હતી કે તેમને વેચવામાં આવેલ નમૂનો માત્ર પૂજા અને હોમ-હવન માટે

હતો, પરંતુ આગ્રહ રાખવા પર તે નમૂનો બિલ સાથે વેચવામાં આવ્યો હતો જેમાં પણ એવી નોંધ હતી કે વેચાયેલી વસ્તુ માત્ર પૂજા માટે હતી. ઉપરોક્ત કેસની હકીકતોનું મૂલ્યાંકન કર્યા પછી, ફકરા ૨૫ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે :

"તેમણે પોતાને મળેલી રકમની પહોંચ પર એવી નોંધ કરી હતી કે તેમણે કાળા તલ વેચ્યા હતા, જે માત્ર પૂજા માટે હતા. વેચનારની ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટર સમક્ષની તે રજૂઆત પણ સદર અધિનિયમની કલમ ૭ ની જોગવાઈઓના ઉદ્ધંધન માટેના કેસમાં તેમને મદદરૂપ થઈ શકી ન હોત, જો તેમના દ્વારા વેચાયેલી વસ્તુ સદર અધિનિયમ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત મુજબ 'ખોરાક' હોવાનું સાબિત થયું હોય. જો નમૂનાના વેચાણ સમયે વેચનાર દ્વારા ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટર સમક્ષ કરવામાં આવેલી આવી રજૂઆતને મહત્વ આપવામાં આવે, તો ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટરને નમૂનાઓના વેચાણના તમામ કેસોમાં, વેચનાર પોતાની જવાબદારીમાંથી છટકી જવાના હેતુથી એવી રજૂઆત કરશે કે જે વસ્તુ તે ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટરને વેચી રહ્યો હતો તે માનવ વપરાશના હેતુ માટે ન હતી."

૧૦. ૧૯૯૯ (૧) જી.એલ.એચ. ૨૯ માં રીપોર્ટ થયેલ ગુજરાત રાજ્ય વિરુદ્ધ સી.કે. સિંધી ના કેસમાં, આ કોર્ટે વેચાણની વ્યાખ્યા ધ્યાને લીધી હતી, અને નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું :-

૧૪. "૧૯૭૧ (૨) એસ.સી.સી. ૩૨૨ માં રીપોર્ટ થયેલ ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટર વિરુદ્ધ ચેરુકાતિલ ગોપાલન ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું છે કે

વિશ્લેષણ માટે ફૂડ ઈન્સ્પેક્ટરને વસ્તુનું વેચાણ એ વેચાણ છે. સદર ચુકાદામાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે (૧૯૬૫) ૨ એસ.સી.આર. ૮૯૪ માં રીપોર્ટ થયેલ મંગળદાસ રાઘવજી રૂપારેલ અને અન્ય વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયને પણ ધ્યાને લીધો હતો જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે સદર અધિનિયમની કલમ ૨(૧૩) માં 'વેચાણ' ની એક વિશેષ વ્યાખ્યા છે જે ખાસ કરીને વિશ્લેષણ માટેના વેચાણને તેના દાયરામાં સમાવે છે. સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે એકવાર ખાદ્ય વસ્તુનું અધિનિયમમાં વ્યાખ્યાયિત મુજબ વેચાણ થાય, તે પછી આરોપીઓ તે વસ્તુના તેવા વેપારી છે તેવું સાબિત કરવું જરૂરી નથી. વિવિધ નિર્ણયો ધ્યાને લીધા પછી, ફકરા ૧૮ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું કે જ્યારે ખાદ્ય વસ્તુના વિશ્લેષણ માટે ફૂડ ઈન્સ્પેક્ટરને વેચાણ કરવામાં આવ્યું હોય, જે ભેળસેળયુક્ત હોવાનું જણાય, ત્યારે આરોપી ગુના માટે દોષિત બને છે.

૧૫. (૧૯૮૦) ૧ એસ.સી.સી. ૧૬૭ માં રીપોર્ટ થયેલ તમિલનાડુ રાજ્ય વિરુદ્ધ આર. કૃષ્ણમૂર્તિ ના કેસમાં, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કોઈપણ વસ્તુ જો માનવ વપરાશ માટેનો ઈશદો ન હોય તો પણ, જો તે સામાન્ય રીતે માનવ વપરાશ માટે અથવા માનવ ખોરાકની તૈયારીમાં ઉપયોગમાં લેવાતી હોય, તો તે કલમ ૨(૫) હેઠળ 'ખોરાક' બનશે. વધુમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વિશ્લેષણ માટે આવા ખોરાકનું

બિનશરતી વેચાણ એ કલમ ૨(૧૩) હેઠળ વેચાણ છે, ભલે તે માનવ વપરાશ માટે વેચાણ માટે મૂકવામાં આવ્યું ન હોય. વધુમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વિશ્લેષણ માટે તલના તેલમાં મગફળીનું તેલ મિશ્રિત કરીને તે રીતે વેચાણ કરવું એ સદર અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો બનશે, ભલે વેચાયેલ તેલ માત્ર બાહ્ય ઉપયોગ માટે જ હોય."

૧૧. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાને લેતાં, એ સ્પષ્ટ છે કે કોપરેલ તેલના નમૂનાને સદર અધિનિયમ અને નિયમોમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ લાગુ પડતી નથી તેવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં ટ્રાયલ કોર્ટે કાયદાની ગંભીર ભૂલ કરી છે.

ઝમી મે ૧૯૯૯:

[૧૨. આજે, જ્યારે હું ચુકાદાના બાકીના ભાગ સાથે આગળ વધવાની તૈયારીમાં હતો, ત્યારે સામાવાળા આરોપી તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી સોપારકર આ બાબતમાં પ્રથમ વખત ઉપસ્થિત થયા અને રજૂઆત કરી કે તેમની ઓફિસમાં કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા થયેલી ભૂલના કારણે, તેઓ અગાઉના પ્રસંગે હાજર રહી શક્યા ન હતા. તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી કે કાગળો અન્ય વકીલને તબદીલ કરી દેવામાં આવ્યા હતા પરંતુ તેમના પક્ષે થયેલી ભૂલને કારણે કોઈ ઉપસ્થિત રહ્યું ન હતું. તેથી, તેમણે એવી રજૂઆત કરી હતી કે આગળ વધતાં પહેલાં તેમને સાંભળવામાં આવે. કોઈ અન્યાય ન થાય તે જોવાના હેતુથી, ચુકાદો આંશિક રીતે લખાવાયો હોવા છતાં મેં તેમને સાંભળ્યા છે.]

૧૩. શ્રી સોપારકરે રજૂઆત કરી હતી કે હાલના કેસમાં પંચનામું પુરાવામાં યોગ્ય રીતે સાબિત થયું નથી. પંચે ફરિયાદપક્ષને સમર્થન આપ્યું નથી અને પંચનામાને આંક આપવામાં આવ્યો નથી. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે ચુકાદાના ફરરા ૧૩ માં, ટ્રાયલ કોર્ટે એવી દલીલ ધ્યાને લીધી છે કે પંચ ફરિયાદપક્ષના કેસને સમર્થન આપી રહ્યો નથી. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે પંચનામું કાયદા અનુસાર સાબિત થયું ન હોવાથી, એવું કહી શકાય નહીં કે નિયમોમાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યા પછી નમૂનો લેવામાં આવ્યો હતો. જણાય છે કે આના જવાબમાં, ટ્રાયલ કોર્ટે ફરરા ૧૪ માં અવલોકન કર્યું હતું કે ફરિયાદપક્ષે સફળતાપૂર્વક સાબિત કર્યું છે કે કોપરેલ તેલનો નમૂનો કાયદા અનુસાર અને સદર અધિનિયમ અને નિયમોમાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયા મુજબ લેવામાં આવ્યો હતો, અને નમૂનો લેતી વખતે કોઈપણ જોગવાઈનો ભંગ થયો ન હતો. ટ્રાયલ કોર્ટે અવલોકન કર્યું કે કોર્ટે પુરાવાની ઝીણવટપૂર્વક ચકાસણી કરી હતી અને તે પરથી બિલકુલ સ્પષ્ટ છે કે નમૂનો લેતી વખતે નિયમોનો કોઈ ભંગ થયો નથી. મૂળ પંચનામા પર આંક ૭૪ તરીકે નંબર આપવામાં આવ્યો છે. શ્રી સોપારકરે રજૂઆત કરી હતી કે તેના પર જ્યુડિશિયલ ઓફિસરની સહી નથી. રોજકામ દર્શાવતું નથી કે પંચનામાને આંક ૭૪ આપવામાં આવ્યો છે. વાસ્તવમાં, રોજકામ પરથી જણાય છે કે આરોપી દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ લેખિત નિવેદનને આંક ૭૪ આપવામાં આવ્યો છે. જો ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટરના પુરાવાને ધ્યાને લેવામાં આવે, તો સ્પષ્ટ છે કે તેમણે પંચનામા વિશે જુબાની આપી છે. તેમણે જણાવ્યું છે કે નમૂનો લેવાની સમગ્ર પ્રક્રિયા પંચનામામાં નોંધવામાં આવી

હતી અને તેના પર આરોપી, સાક્ષી અને પંચ દ્વારા સહી કરવામાં આવી હતી. તેમણે એમ પણ જણાવ્યું છે કે તેમની હાજરીમાં સહી કરવામાં આવી હતી, અને તેથી, મારા મતે, પંચનામું યોગ્ય રીતે સાબિત થયું છે. જોકે, તે સમયે આંક નંબર ન આપવામાં ટ્રાયલ કોર્ટે ગંભીર ભૂલ કરી છે. બની શકે કે નમૂનો લેવાના સાક્ષી એવા પંચની તપાસ કરવાની બાકી હોય અને ટ્રાયલ જજે સાક્ષીની તપાસ કર્યા પછી આંક નંબર આપવાનું યોગ્ય માન્યું હોય. ગમે તે હોય, હકીકત એ રહે છે કે દસ્તાવેજ યોગ્ય રીતે સાબિત થયેલ છે અને ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટરે તેમના પુરાવામાં તેમના દ્વારા અનુસરવામાં આવેલી પ્રક્રિયા સ્પષ્ટપણે દર્શાવી છે અને અદાલત સમક્ષ કઈ રીતે ભંગ થયો હતો અને કઈ જોગવાઈનો ભંગ થયો હતો તેવું કશું દર્શાવવામાં આવ્યું ન હતું. તેથી, વિદ્વાન વકીલ દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોમાં મને કોઈ તથ્ય જણાતું નથી.

૧૪. વિદ્વાન વકીલ શ્રી સોપારકરે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે ગુજરાત રાજ્યમાં કોપરેલ તેલનો ઉપયોગ ખોરાક તરીકે થતો નથી. જોકે, ઉપર સંદર્ભિત ડિવિઝન બેન્ચના ચુકાદા તરફ તેમનું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું, અને તેથી, તેમણે તે મુદ્દા પર આગળ દલીલ કરી ન હતી.

૧૫. શ્રી સોપારકરે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે હાલના કેસમાં, ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટરે જુબાની આપ્યા મુજબ તારીખ ૨૪.૧૨.૧૯૮૬ ના રોજ મોકલેલો નમૂનો તે જ તારીખે પબ્લિક એનાલિસ્ટની કચેરીએ પહોંચી ગયો હોય તે માનવું શક્ય નથી. શ્રી સોપારકરે આંક ૨૫ પર આધાર રાખીને રજૂઆત કરી હતી કે

સીલની નમૂના છાપ તારીખ ૨૪.૧૨.૧૯૮૬ ના રોજ અલગ સીલબંધ પેકેટમાં રજિસ્ટર્ડ પોસ્ટ દ્વારા મળી હતી. પુરાવો સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટરે આંક ૨૦ (રજિસ્ટર્ડ એ.ડી.) મારફતે તારીખ ૨૪.૧૨.૧૯૮૬ ના રોજ તે મોકલી આપી હતી. એ સાચું છે કે જો તે તારીખ ૨૪.૧૨.૧૯૮૬ ના રોજ મોકલવામાં આવી હોય, તો અંતરને ધ્યાને લેતાં તે તે જ તારીખે પહોંચી શકી ન હોત. વિદ્વાન વકીલ શ્રી વ્યાસે રજૂઆત કરી હતી કે સીલની નમૂના છાપ અલગથી મોકલવામાં આવી હતી, જેની નકલ આંક ૧૮ મારફતે રજૂ કરવામાં આવી છે. નમૂનાનો દર્શાવેલ નંબર છે: કોડ નં. ૫/એસઆરટી/એનવીએસ-એન/૧/૩૩/૮૬. આ જ નંબર આંક ૨૫ માં બે જગ્યાએ દર્શાવેલ છે, એક કોડ નં. અને સીરીયલ નંબર માટેના કોલમ નં. ૧ માં, અને બીજો એલ.એચ.એ. સ્લિપના કોડ નં. અને સીરીયલ નંબરના કોલમમાં. વળી, આંક ૨૫ સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે "નમૂનો રેલ્વે પાર્સલ મારફતે તારીખ ૨૬.૧૨.૮૬ ના રોજ મળ્યો". આ દસ્તાવેજ પર પબ્લિક એનાલિસ્ટ, ફૂડ એન્ડ ડ્રગ્સ લેબોરેટરી, બરોડા ની સહી છે અને સદર કચેરીનો સિક્કો પણ છે. આંક ૨૪ ના વિશ્લેષણ અહેવાલમાં પણ સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવ્યું છે કે "નમૂનો તારીખ ૨૯મી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬ ના રોજ ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટર, નવસારી મ્યુનિસિપાલિટી તરફથી યોગ્ય રીતે સીલબંધ અને બાંધેલો કોપરેલ તેલનો નમૂનો મળ્યો છે અને મને સીલ અકબંધ અને તૂટ્યા વિનાનું જણાયું છે. કન્ટેનર અને નમૂનાના બહારના કવર પર લગાવેલ સીલ ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટર દ્વારા અલગથી મોકલવામાં આવેલી સીલની નમૂના છાપ સાથે મેળ ખાતું હતું અને નમૂનો વિશ્લેષણ માટે યોગ્ય સ્થિતિમાં હતો". અહેવાલમાં

ઉપરોક્ત કોડ નંબર પણ સ્પષ્ટપણે દર્શાવેલ છે. આથી શ્રી સોપારકર દ્વારા ઉપસ્થિત કરવામાં આવેલી આ દલીલમાં કોઈ તથ્ય નથી. ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટર દ્વારા આંક ૧૭ મારફતે તારીખ ૨૪.૧૨.૧૯૮૬ ના રોજ મોકલવામાં આવેલો નમૂનો પબ્લિક એનાલિસ્ટ, બરોડા ને તારીખ ૨૯મી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬ ના રોજ મળ્યો હતો. આ કારણસર આરોપીને નિર્દોષ છોડી મૂકવામાં ટ્રાયલ કોર્ટે ગંભીર ભૂલ કરી છે.

૧૬. ઉપર જણાવ્યા મુજબ, ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલ મંજૂર થવાને પાત્ર છે, અને તે મુજબ મંજૂર કરવામાં આવે છે. ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ક્રિમિનલ કેસ નં. ૬૩૬૧/૧૯૮૭ માં તારીખ ૪.૧૨.૧૯૯૦ ના રોજ નોંધવામાં આવેલો નિર્દોષ છોડી મૂકવાનો હુકમ રદબાતલ અને બાજુ પર રાખવામાં આવે છે.

૧૭. આરોપી તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી સોપારકરે રજૂઆત કરી હતી કે કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કલમ ૨૩૫ ને ધ્યાને લેતાં, જો આરોપી દોષિત ઠરે, તો અદાલતે જ્યાં સુધી કલમ ૩૬૦ ની જોગવાઈ અનુસાર આગળ ન વધે ત્યાં સુધી સજાના પ્રશ્ને આરોપીને સાંભળવો પડે અને ત્યાર બાદ અદાલતે કાયદા અનુસાર સજા ફરમાવવી પડે. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે આરોપીને સદર અધિનિયમની કલમ ૧૬(૧)(એ)(૧) હેઠળ સજા કરવામાં આવે તેવા કેસમાં પણ, સજાના પ્રશ્ને આરોપીને સાંભળવાની અદાલતની ફરજ બને છે.

૧૮. સદર અધિનિયમની કલમ ૭(૧) ની જોગવાઈઓના ભંગ બદલ સદર અધિનિયમની કલમ ૧૬(૧)(એ)(૧) માં સજાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. પૂરી પાડવામાં આવેલી લઘુત્તમ સજા એવી મુદત માટેની કેદ છે જે છ મહિના કરતાં ઓછી ન હોવી જોઈએ અને દંડ જે રૂ. ૧,૦૦૦/- કરતાં ઓછો ન હોવો જોઈએ. જ્યાં સુધી કેદનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી મહત્તમ સજા ત્રણ વર્ષ સુધી લંબાવી શકાય છે, અને જ્યાં સુધી દંડનો સંબંધ છે તે અમર્યાદિત છે.

૧૯. એ નોંધવું જરૂરી છે કે જ્યારે કાયદો લઘુત્તમ સજા નિર્ધારિત કરે છે, ત્યારે આરોપીને સજાના પ્રશ્ને સાંભળવામાં આવે તો પણ લઘુત્તમ સજા જ ફરમાવવાની હોય છે. જોકે, જો અદાલતે સજા ફરમાવવામાં વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવાનો હોય, ત્યારે આરોપીને સાંભળવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય. જો અદાલતનો એવો અભિપ્રાય હોય કે આ ગુના માટે નિર્ધારિત સજા જે લઘુત્તમ છે તે જ ફરમાવવાની છે, તો સજાના પ્રશ્ને આરોપીને સાંભળવાનો કોઈ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થઈ શકે નહીં, પરંતુ જો અદાલતનો એવો અભિપ્રાય હોય કે લઘુત્તમ કરતાં વધુ સજા ફરમાવવી જરૂરી છે, તો અદાલતે સજાના પ્રશ્ને આરોપીને સાંભળવો પડે. પરંતુ જ્યારે લઘુત્તમ સજા નિર્ધારિત હોય અને અદાલત તે લઘુત્તમ સજા જ આપી રહી હોય, ત્યારે કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કલમ ૨૪૮(૨) હેઠળ વિચાર્યા મુજબ આરોપીને સાંભળવાનો કોઈ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થઈ શકે નહીં. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨૩૫(૨) અને કલમ ૨૪૮(૨) અદાલત દોષિત ઠેરવે તેવા સંજોગોમાં આરોપીની સુનાવણીની કલ્પના કરે છે. મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પોર્ટ કેસની ટ્રાયલમાં જો વિવેકબુદ્ધિ વાપરીને સજા લાદવાની હોય, તો

ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૨૪૮(૨) હેઠળની પ્રક્રિયા અનુસરવાની હોય છે. જો દોષિત ઠરવા પર, સેશન્સ કોર્ટ સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૬૦ હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયા ન અનુસરે અથવા વોરંટ ટ્રાયલ પ્રક્રિયા અનુસરતા જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૨૫ કે કલમ ૩૬૦ પૈકી કોઈ હેઠળ પ્રક્રિયા ન અનુસરે તો આરોપીને સજાના પ્રશ્ને સાંભળવો જરૂરી બને છે. એ.આઈ.આર. ૧૯૭૭ એસ.સી. ૧૭૪૭ માં તારલોક સિંઘ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય ના કેસમાં ફકરા-૨ માં સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ નિર્દેશ કર્યો હતો :-

"કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર [૧૯૭૪] ની કલમ ૨૩૫ અપાનારી સજાને વ્યક્તિગત બનાવવા માટે માનવતાવાદી વિચારણાઓના આધારે અગાઉના કોડથી અલગ પડે છે. આ જોગવાઈનો ઉદ્દેશ્ય દોષિત વ્યક્તિને એવી પરિસ્થિતિઓ અદાલતના ધ્યાને લાવવાની નવી તક આપવાનો છે જે કેસની વ્યક્તિગત, સામાજિક અને અન્ય પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં રાખીને યોગ્ય સજા ફટકારવામાં અદાલતને મદદરૂપ થઈ શકે. અલબત્ત, જ્યારે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ હેઠળ દોષિત ઠેરવવાનો કેસ હોય, જો લઘુત્તમ સજા લાદવામાં આવે, તો કલમ ૨૩૫ હેઠળ તક આપવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થશે નહીં."

૨૦. આમ, જ્યારે દોષિત ઠેરવવાનો કેસ હોય અને જો લઘુત્તમ સજા લાદવામાં આવે, તો સજાના પ્રશ્ને આરોપીને સાંભળવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થશે નહીં. કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં, હું સદર અધિનિયમની કલમ ૧૬(૧)

(એ)(૧) માં નિર્ધારિત કર્યા મુજબ માત્ર લઘુત્તમ સજા જ ફરમાવી રહ્યો છું. સામાવાળા – આરોપીને સુનાવણીની તક આપવાની જરૂર નથી. ઉપર જણાવ્યા મુજબ, લઘુત્તમ સજા છ મહિના કરતાં ઓછી ન હોય તેવી મુદત માટેની કેદ અને એક હજાર રૂપિયા કરતાં ઓછો ન હોય તેવો દંડ છે. આમ આરોપીને છ મહિનાની કેદ ભોગવવાની અને રૂ. ૧,૦૦૦/- નો દંડ ભરવાની સજા કરવામાં આવે, જે સદર અધિનિયમ હેઠળ લઘુત્તમ છે, તો આરોપીને સાંભળવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થશે નહીં.

૨૧. આવા સંજોગોમાં, આરોપીને સદર અધિનિયમની કલમ ૧૬(૧) (એ)(૧) હેઠળના ગુના માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવે છે અને છ મહિનાની મુદત માટે કેદની સજા અને રૂ. ૧,૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા એક હજાર પૂરા) નો દંડ (દંડ ન ભરે તો આરોપીને પંદર દિવસની સાદી કેદ ભોગવવાની સજા કરવામાં આવે છે). આરોપીને દંડ ભરવા માટે ત્રણ મહિનાનો સમય આપવામાં આવે છે. આરોપીને આત્મસમર્પણ (સરેન્ડર) કરવા માટે ચાર મહિનાનો સમય પણ આપવામાં આવે છે, પરંતુ તેણે ઉપર નિર્દિષ્ટ સમયની અંદર ટ્રાયલ કોર્ટમાં દંડની રકમ જમા કરાવવાની રહેશે. જો દંડની રકમ ચૂકવવામાં ન આવે, તો ટ્રાયલ કોર્ટે આ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમનો તુરંત અમલ કરવાનો રહેશે.

[૨૨. વિદ્વાન વકીલ શ્રી સોપારકરે રજૂઆત કરી હતી કે બાબતની સુનાવણીમાં થયેલા વિલંબ અને સામાવાળા આરોપી એક નાના ફેરિયા/વિકેતા હોવાની હકીકતને ધ્યાને રાખીને, કેદની સજા માફ કરવા (રેમિશન) માટે રાજ્ય

સરકારને અરજી કરવા આરોપી સક્ષમ બને તે હેતુથી અદાલતે સજા સ્થગિત કરવી જોઈએ.

૨૩. સદર અધિનિયમના ઉદ્દેશ્ય અને હેતુ તરફ પાછા જોવું પડે. સદર અધિનિયમનો ઉદ્દેશ્ય અને હેતુ બિન-આરોગ્યપ્રદ ખાદ્ય પદાર્થોના વેચાણથી માનવ જીવન સામેના જોખમને નાબૂદ કરવાનો છે. ધારાસભાએ લઘુત્તમ સજાની જોગવાઈ કરી છે. ખોરાકમાં ભેળસેળના વ્યાપક દૂષણને ડામવા માટે સદર અધિનિયમ ઘડવામાં આવ્યો છે અને તે સામાજિક સુરક્ષા માટેનું એક કાયદાકીય પગલું છે. તેનો હેતુ એક એવા સામાજિક અને આર્થિક અનિષ્ટ અને દૂષણને દબાવવાનો છે જે નાણાકીય લાભ માટે, જીવન નિર્વાહના સ્ત્રોતો અને સમાજની સુખાકારીમાં ઝેર ભેળવવાનો પ્રયાસ કરે છે. ખોરાકમાં ભેળસેળનું દૂષણ અને સમાજના સ્વાસ્થ્ય પર તેની અસરો ચિંતાજનક પ્રમાણ ધારણ કરી રહી છે. ભેળસેળનો ગુનો એ સામાજિક-આર્થિક ગુનો છે. તેથી સામાજિક સુરક્ષા કાયદા માટે યોગ્ય અર્થઘટન એવું છે જે કાયદા દ્વારા લક્ષિત દૂષણને દબાવે અને ઉપાયને આગળ ધપાવે. સદર અધિનિયમ હેઠળના ગુનાઓ વાસ્તવમાં જાહેર આરોગ્ય અને સુખાકારીના હિતમાં રાજ્યની પોલીસ સત્તાઓ દ્વારા પ્રતિબંધિત કૃત્યો છે. પ્રતિબંધને દંડની મંજૂરીનું પીઠબળ છે. આ ગુનાઓ કડક વૈધાનિક ગુનાઓ છે. ઈરાદો કે માનસિક સ્થિતિ અપ્રસ્તુત છે. [દિનેશચંદ્ર ના કેસમાં એ.આઈ.આર. ૧૯૮૯ એસ.સી. ૧૦૨૨ ના ફકરા ૭ અને ૮].

૨૪. વિદ્વાન વકીલ શ્રી સોપારકરે ૧૯૯૫ (સપ્લી.) ૪ એસ.સી.સી. ૬૮૨ માં બદ્લી પ્રસાદ વિરુદ્ધ એમ.પી. રાજ્ય ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય તરફ કોર્ટનું ધ્યાન દોર્યું હતું જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે અપીલકર્તાને સાદી કેદને દંડમાં ફેરવવા માટે કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કલમ ૪૩૩ ના પેટા-કલમ (ડી) હેઠળ રાજ્ય સરકારનો સંપર્ક કરવાની તક આપી હતી. તે કેસમાં અપીલકર્તા સમગ્ર સમય દરમિયાન જામીન પર હતો. વિદ્વાન વકીલ શ્રી સોપારકરે રજૂઆત કરી હતી કે હાલના કેસમાં કોર્ટ દ્વારા અપીલકર્તાને નિર્દોષ છોડી મૂકવામાં આવ્યો હતો અને ૧૦ વર્ષનો સમયગાળો જોતાં, હવે તેને જેલમાં મોકલવો જોઈએ નહીં, ખાસ કરીને જ્યારે તેણે આવી વસ્તુઓનો વેપાર બંધ કરી દીધો છે. તેમણે ૧૯૯૭ (૯) એસ.સી.સી. ૧૦૧ માં એન. સુકુમારન નાયર વિરુદ્ધ ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટર ના કેસમાં રીપોર્ટ થયેલ નિર્ણય તરફ કોર્ટનું ધ્યાન દોર્યું હતું. તે કેસમાં ગુનો ૧૯૮૪ માં બન્યો હતો. હાઈકોર્ટે નિર્દોષ છોડવાનો હુકમ બાજુ પર રાખ્યો હતો અને આરોપીને છ મહિનાની સાદી કેદ અને રૂ. ૧,૦૦૦/- નો દંડ ફટકાર્યો હતો. સર્વોચ્ચ અદાલતે તે કેસમાં ઠરાવ્યું હતું કે જ્યારે ઓછામાં ઓછો એક દાયકો વીતી ગયો હોય ત્યારે સજાના રૂપાંતરણ (કમ્યુટેશન) માટે આ એક યોગ્ય કેસ બનશે. અદાલતે અપીલકર્તાને ચુકાદાની તારીખથી છ અઠવાડિયાના સમયગાળામાં સાદી કેદની સજાના રૂપાંતરણ માટે દંડ તરીકે ટ્રાયલ કોર્ટમાં રૂ. ૬,૦૦૦/- ની રકમ જમા કરાવવા અને યોગ્ય સરકારને આવો દંડ જમા કરાવ્યાની જાણ કરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો.

૨૫. એ.આઈ.આર. ૧૯૮૦ એસ.સી. ૨૬૪ માં રીપોર્ટ થયેલ ગણેશમલ જશરાજ વિરુદ્ધ ગુજરાત સરકાર ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું [દિનેશચંદ્ર (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં ફકરા ૧૪ માં સંદર્ભિત]:-

"... એ સામાન્ય જ્ઞાનની બાબત છે કે આ નાના વેપારીઓ તેઓ જે ખાદ્ય ચીજવસ્તુઓ વેચે છે તે જથ્થાબંધ વેપારીઓ પાસેથી અને કેટલીકવાર સીધા ઉત્પાદકો પાસેથી ખરીદે છે અને મોટાભાગે ભેળસેળ કાં તો જથ્થાબંધ વેપારીઓ દ્વારા અથવા ઉત્પાદકો દ્વારા કરવામાં આવે છે. સામાન્ય રીતે આ નાના છૂટક વિક્રેતાઓ નથી હોતા જેઓ તેમના દ્વારા વેચવામાં આવતી ખાદ્ય ચીજોમાં ભેળસેળ કરે છે. છતાં પણ માત્ર આ નાના છૂટક વિક્રેતાઓ જ ફૂડ ઇન્સ્પેક્ટરો દ્વારા પકડાય છે અને ખાદ્ય વિભાગની તપાસ તંત્ર કોઈ વિચિત્ર અને અગમ્ય કારણોસર જથ્થાબંધ વેપારીઓ અને ઉત્પાદકો તરફ પોતાનું ધ્યાન દોરતી નથી. આ નાના વેપારીઓ જેઓ લગભગ માંડ માંડ પોતાનું ગુજરાન ચલાવતા અનિશ્ચિત અસ્તિત્વ ધરાવે છે તેઓને એવી ખાદ્ય ચીજવસ્તુઓ વેચવા બદલ જેલમાં મોકલવામાં આવે છે જેમાં મોટાભાગે તેમના દ્વારા ભેળસેળ કરવામાં આવી હોતી નથી અને જથ્થાબંધ વેપારીઓ અને ઉત્પાદકો કે જેઓ વાસ્તવમાં ખાદ્ય ચીજોમાં ભેળસેળ કરે છે અને અન્ય લોકોની મુશ્કેલીઓ પર પોતે તાગડધિન્ના કરે છે તેઓ કાયદાના હાથમાંથી છટકી જાય છે..."

૨૬. સદર ફકરામાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે એ.આઈ.આર. ૧૯૭૯ એસ.સી. ૧૮૬૭ માં રીપોર્ટ થયેલ નિર્ણયમાંથી નીચે મુજબનો ફકરો પણ ટાંક્યો હતો, જ્યાં ન્યાયમૂર્તિ કૃષ્ણા ઐચ્યરે જણાવ્યું હતું:

"... અમને એ વાતથી ચિંતા થાય છે કે જ્યારે ગુનેગારો સામે કાર્યવાહી કરવા માટે કોઈ કારોબારી નીતિ માર્ગદર્શન આપતી નથી ત્યારે નાના માણસો કઠોર કાયદાનો ભોગ બને તે શક્ય છે..."

તેમ છતાં પણ, સજા ઘટાડવાની (રૂપાંતર કરવાની) એક સામાન્ય સત્તા કારોબારી પાસે છે અને જ્યારે નાના માણસો કાયદાની ચુંગાલમાં ફસાય છે ત્યારે આવી સત્તાનો સૈદ્ધાંતિક ધોરણે અમલ કરી શકાય છે.

૨૭. વિદ્વાન અધિક લોક અભિયોજકે રજૂઆત કરી હતી કે ખાધ પદાર્થ ભેળસેળયુક્ત હોવાનું જણાવ્યું હતું. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે આ વિકેતાઓ વાસ્તવમાં ભેળસેળ કરનારનું નામ જાહેર ન કરીને ખોટું કરનારાઓને છાવરે છે. વિકેતાઓ આખરે વિશાળ જનતાને ખાધ સામગ્રી પૂરી પાડે છે અને તેથી, જો તેઓ ભેળસેળયુક્ત ખાધ સામગ્રીનો વેપાર કરે છે, તો તેમણે પરિણામો ભોગવવા જોઈએ. કોઈપણ ભેળસેળયુક્ત ખાધ વસ્તુના વેચાણને લગતા ગુનાની કાર્યવાહીમાં એવો બચાવ હોઈ શકે નહીં કે વિકેતા તેના દ્વારા વેચવામાં આવેલ ખોરાકના સ્વભાવ, પદાર્થ અથવા ગુણવત્તાથી અજાણ હતો અથવા ખરીદનારને

તે વેચાણથી કોઈ નુકસાન થવાનું ન હતું. વેચાણ કરતાં પહેલાં ખોરાકની વસ્તુ ખરીદતી વખતે વિક્રેતાઓએ કાળજી રાખવી જરૂરી છે.

૨૮. હાલના કેસમાં આરોપી ખાદ્ય પદાર્થોનો વેપાર કરતો હતો. જોકે, એક નાનો વિક્રેતા હોવાના કારણે, અને દસ વર્ષથી વધુનો સમય વીતી ગયો હોવાથી, સજા માફીનો પ્રશ્ન નક્કી કરવાનું રાજ્ય સરકાર માટે યોગ્ય રહેશે. આ કેસને દાખલારૂપ ગણ્યા વિના, હાલના કેસની વિશિષ્ટ હકીકતો અને સંજોગોમાં, કેદની સજા ચાર મહિનાના સમયગાળા માટે સ્થગિત કરવામાં આવે છે, જેથી આરોપી કેદની સજા માફ કરવા માટે રાજ્ય સરકારને અરજી કરી શકે, જે આરોપીએ આજથી એક મહિનાના સમયગાળામાં કરવાની રહેશે. રાજ્ય સરકાર અરજી મળ્યાના ચાર મહિનાની અંદર પોતાનો નિર્ણય કરશે અને આરોપીને તેની જાણ કરશે, જેમાં આ કોર્ટ અને સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા આ ચુકાદામાં દર્શાવેલ અવલોકનો, ૧૯૯૫ (૪) એસ.સી.સી. ૬૮૨ અને (૧૯૯૭) ૯ એસ.સી.સી. ૧૦૧ માં રીપોર્ટ થયેલ કેસો, અને દસ વર્ષથી વધુ સમય વીતી ગયો હોવાની હકીકતને ધ્યાનમાં લેશે.]

તદનુસાર અપીલ મંજૂર કરવામાં આવે છે.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.